

Valeria Heuberger: Unter dem Doppeladler: Die Nationalitäten der Habsburger Monarchie 1848–1918. Wien, Verlag Christian Brandstätter 1997, 208 s.

Monografie rakouské etnografky Valerie Heubergerové *Pod říšskou orlicí: Národnosti habsburské monarchie v letech 1848–1918* vydaná vídeňským nakladatelstvím Christian Brandstätter si představovala obtížnou úlohu zachytit etnické procesy národů Rakouska-Uherska v letech 1848–1918. Bylo to období, kdy většina národů monarchie buď procházela národnostním uvědomováním, nebo jako Češi, Chorvaté, Maďaři, Poláci, Slovinci začala usilovat o samostatnost. To poslední platí zejména po rakousko-uherském dualismu r. 1867, kdy tyto relativně rozvinuté národy ztratily (vztahuje se to i na Slováky) naději na federální uspořádání vnitrostátních poměrů. Řada obrazových materiálů obsažených v knize vznikla v souvislosti s oslavami 60. výročí panování císaře Františka Josefa I. v roce 1908. Motto knihy, citát z románu Josepha Rotha *Pochod Radeckého*, v němž je ústy Chojnického proslovena zdrcující kritika císaře, vlády, úřadů i obyvatelstva různých národností, v níž se například Čechům připisuje role čističů bot, vystihuje názory nerakouských národností, zklamaných monarchií v posledním období její existence a prvním desetiletí po jejím rozpadu¹.

V koncepci knihy je patrný historicko-etnografický přístup. O tom svědčí i první kapitola *Národnosti*, která se zabývá celkovým pohledem na etnické

procesy v monarchii. Správně vyvozuje úlohu, kterou v životě etnik říše měla porážka u Hradce Králové v roce 1866. Popisuje též přírodní poměry říše, migrační přesuny příslušníků různých národností i snahu podpořit rakouské vlastenectví. Habsburská monarchie představovala zároveň spojnicí mezi západem a islámským orientem, mezi západní a východní Evropou. Některá etnika se lišila i vnitřně, platí to o Židech, stejně jako o Němcích. Sedmihradský Němec se jazykově, ekonomicky i kulturně a mentalitou lišil od vídeňského Rakušana, chasidský Žid od Karaima. Snahy seznámit jednotlivá etnika navzájem, posílit vlastenectví vedly k vydání monumentálního díla *Die Osterreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild*, in 24 Bände, Wien 1882–1902, do kterého přispěl svou vědeckou prací, jak víme, sám Alois Jirásek. V ilustracích se projevuje vliv tohoto monumentálního zpracování rakousko-uherské vlastivědy. Autorka chápe vznik habsburské mnohonárodnosti říše jako produkt dlouhého, staletého historického vývoje. Nacionální mozaika monarchie je zde představena nikoliv na základě historicky vzniklých celků, ale na etnickém principu. Národnosti jsou v práci řazeny do jednotlivých kapitol podle německé abecedy: Němci, Italové, Židé, Chorvaté, Maďaři, Poláci, Rumuni, Rusíni/Ukrajinci, Srbové, Slováci, Slovinci, Češi, malé národnosti a *Finis Austriae*. Pečlivé studium etnických podkladů Valerií Heubergerovou je možno sledovat v zachycení takových etnických ostrůvků, kterým ani domácí etnografie nevěnovala patřičnou pozor-

1 Dílo Josepha Rotha (2. 9. 1894 – 27. 5. 1939) rakouského antiřašisty židovského původu, přítele E. E. Kische, jehož *Pochod Radeckého* byl do češtiny přeložen dva roky po jeho prvním vydání, r. 1934, podruhé česky vydán 1974, se na problému zániku Rakouska-Uherska zaměřovalo cílevědomě.

nost. Jsou to například, mimo jiné, Srbové na Slovensku, usazení u Trnavy. Snaha o objektivní zachycení etnických procesů vedla autorku v případě jednotlivých národů i k zaznamenání národních termínů. Tak tomu je i v kapitole věnované Čechům. Ale ani tak se nevystříhala některých chyb. Např. v kapitole Slováci se nezmiňuje o tzv. Apponyiho zákoně, naprosto vyhánějících slovenštinu ze škol, ačkoliv maďarizaci věnuje dostatek místa. Stejně tak je tomu s hlasisty nebo Luhačovickými poradami, které vedly ke konkrétní české pomoci Slováckům. Kapitola Češi je psána objektivně, ale chybí v ní například družstevní záloženská hnutí, které zformovalo český kapitál – včetně autorkou uvedenou Živnostenskou bankou. Vývoz bižuterie a jiného zboží z Jablonce nad Nisou nenastal v 17. století – tehdy se zde vyráběly flakonky na voňavky. Rozvoj tohoto nového odvětví započal na českém etnickém území v Turnově a Zásadě, odkud se šířil do německy mluvících oblastí. V souvislosti s místními jmény je třeba pochválit autorku, že krom německých prepisů, které jsou rakouskému čtenáři bližší, důsledně uvádí i místní jména v jazyku etnik obývajících nyní tato území. S tímto faktem respektování mezinárodního úzu se nesetkáváme často v pracích italských (kde pro ryze česká města používají i v učebnicích německé prepisy), ale občas i v Polsku a jiných zemích.

Valerii Heubergerové se podařilo zobrazit etnickou mozaiku Rakouska-Uherska. Pracovala objektivně a snažila se ukázat etnické procesy v letech 1848–1918 zajímavě a detailně. Chybou práce bezesporu je, že nepoužila, krom prací Jiřího Kořalky, více českých děl. Na závěr bych chtěl opravit přehození textu ze str. 56 na 57, kde je plzeňská

synagoga popsána jako pražská synagoga a radnice. Nakladatelství Christian Brandstätter z Vídně se vydáním knihy Valerie Heubergerové podařilo uskutečnit dílo, které pomůže k lepší znalosti etnických procesů v hranicích bývalého Rakouska-Uherska.

Vladimír Kristen st.

Jiří Hanuš: Pozvání ke studiu církevních dějin.
Brno, CDK 1999, 160 s.

Historická antropologie je obor poměrně mladý, a proto také ne zcela jasně vymezený. Přitom je pochopitelné, že není v možnostech jediné metodologie, jediné vědecké školy nebo dokonce jediné badatele obsáhnout celé pole oboustranného působení člověka a dějin, historická antropologie proto v sobě zahrnuje množství těchto přístupů, množství značně různých metod, ale i výzkumných polí. Takovou metodou je třeba historická etnologie (chápaná jak ve smyslu historizujícího národopisu, tak i – omezeněji – jako etnohistorie mimoevropská), v českém prostředí zejména v poválečném období mimořádně rozšířená a dosahující značných úspěchů. V období komunistické diktatury v Československu přitom zmíněný přístup představenou téměř jedinou, proto však zároveň značně omezenou, snahu o uchopení obecnější problematiky historicko – antropologické. Příkladem tématu, jemuž se z pochopitelných důvodů vyhýbal a které nebylo ve větším rozsahu studováno ani žádnou jinou vědní disciplínou, s výjimkou několika málo prací z pera „vědeckých ateistů,“ byly náboženské dějiny.

Víceméně dodnes pak platí, že studium